

Η ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ

Μοναδικό φαινόμενο στήν ιστορία του κόσμου! Ένας στρατός, ο στρατός ολόκερος ενός κράτους νά καταστρέφεται σύρριζα, νά σκορπίζεται δεξιά κι αριστερά και νά φεύγει τρεχάλα, νά ρίχνει τά όπλα του και «ν' αρνείται νά συνεχίσει τόν άγώνα» (Θ. Τζάτζαρης, Λεξικόν Έλευθερουδάκη, άρθρ. «Μικρασία») κι όμως νά είναι εύχαριστημένος γι' αυτό! Και πίσωθέ του νά είναι πίο πολύ εύχαριστημένος ο μισός λαός, δηλαδή οί πολιτικοί αντίπαλοι τής κυβέρνησης, γιατί τώρα θά τήνε ρίχνανε εύκολα, θά διώχνανε από τόν τόπο μιά δυναστεία, πού ήτανε ο άνεύθυνος και άπαραβίαστος άρχηγός ενός πολιτικού κόμματος, και θά παίρνανε αυτοί τήν έξουσία... του Δημόσιου Ταμείου.

Ούτε λοιπόν ή έλληνική κεφαλαιοκρατία είχε καμιάν άλλη φροντίδα σ' όλην αυτήν τήν υπόθεση από τό νά θησαυρίζει όσα μπορούσε περισσότερα μέ προμήθειες και καταχρήσεις, όπως συμβαίνει πάντοτε, μά ούτε και τά δύο μεγάλα πολιτικά κόμματα, πού διαχειριζόντανε τά συμφέροντα τής ντόπιας και τής ξένης κεφαλαιοκρατίας είχανε άλλη σκέψη από τήν έξουσία, ήγουν τίς μασέλες τους. Γαυγίζοντας γύρω από τό ίδιο κόκκαλο και έχοντας πίσω τους χωρισμένο στά δύο τόν έλληνικό λαό και τόν έλληνικό στρατό είχανε ρίξει κάθε παραβάν και κάθε ντροπή μπροστά στά μάτια του κόσμου. Ή έργατιά πολεμοῦσε στό μέτωπο, ή κυρίαρχη τάξη θησαυριζε, οί πολιτικοί τρωγόντουσαν και εξαιτίας αυτηνων των τελευταίων ή μισή Ελλάδα εύχότανε τή νίκη του στρατου κι ή άλλη μισή τήν καταστροφή του. Κι αυτή ή μισή μέ τά όργανά της σ' όλους τους κλάδους τής ζωής σαμποτάριζε τόν πόλεμο. Ή ήττα του στρατου, θά ήτανε ήττα τής κυβέρνησης, και ή ήττα τής κυβέρνησης νίκη των αντιπάλων της!

Μά ὁ στρατός; Ὁ στρατός ἔβλεπε ἀπό πολύ κοντά τήν τραγική πραγματικότητα. Ἐβλεπε μέ τά ἴδια του τά μάτια κι ὄχι μέ τά κύρια ἄρθρα τῶν ἐφημερίδων καί τ' ἀνακοινωθέντα ἤ τούς ρητορικούς λόγους τῆς κυβέρνησης. Ἐβλεπε μπροστά του μίαν ἀπέραντη ἠπειρο, πού πήγαινε νά τήν καταχτήσῃ· καί μετρώντας τίς δυνάμεις του τίς ἔβρισκε πολύ δυσανάλογες γιά ἓνα τέτοιο μεγάλο σκοπό. Ἐβλεπε τό λαό, τό στρατό καί τούς ἀξιωματικούς του διαιρεμένους. Ἐβλεπε τή ρεμούλα στό ζήτημα τῶν προμηθειῶν, τοῦ ἀνεφοδιασμοῦ του καί τῆς τροφῆς του. Ἐβλεπε ὅλην τήν Εὐρώπη καί τούς Ρώσους νά βοηθᾶνε τούς Τούρκους διπλωματικά καί μέ ἀφθονία πολεμικοῦ ὕλικου ἐνάντια στούς... Ἑγγλέζους!

Γιατί ὅσο κι ἂν δέν καταλάβαινε καλά, μυριζότανε ὅμως, πώς βρισκότανε ἐκεῖ γιά ξένα ἰντερέσα. Δέν ἤξερε ὅμως, πώς ὁ Βενιζέλος ἔστειλε ἐκεῖ τόν ἑλληνικό λαό νά ἐξασφαλίσει μέ τό αἷμα του τήν ἀρπαγή τῶν πετρελαίων τῆς Μοσσοῦλης γιά τούς Ἑγγλέζους ἰμπεριαλιστές· καί πώς ὁ Κωνσταντῖνος δέχτηκε νά συνεχίσει αὐτή τήν ἐντολή γιά «τίμημα» τῆς παλινόρθωσῆς του. Μέ τέτοιο περιεχόμενο ἡ μικρασιατική ἐκστρατεία δέ μπορούσε νά χρησιμοποιήσῃ γιά τό σκοπό της κανένα φλογερό καί γόνιμο πρόσχημα, πού νά ξεγελά τίς μάζες.

* * *

Γιατί στά καθεστῶτα τῶν τάξεων πάντοτε τά ἰδανικά εἶναι προσχήματα τῆς κυρίαρχης τάξεως γιά ν' ἀρπάξῃ εὐγενικά τήν ξένη λεία. Κι ὅταν ἡ ἄρχουσα τάξη βρίσκεται στήν περίοδο τῆς ἀνόδου της, τά ἰδανικά της πιάνουνε. Ὅταν ὅμως βρίσκεται στήν περίοδο τῆς καθόδου της, τά ἰδανικά της γίνονται κούφιεσ λέξεις καί δέν πιάνουνε στήν ψυχή τοῦ λαοῦ. Κι αὐτό εἶναι τό πίο σίγουρο σημάδι γιά νά γνωρίσει κανεῖς τή χρεοκοπία ἑνός καθεστῶτος καί νά προφητέψῃ τό τέλος του. Οἱ ἰδεαλιστές ὅμως συλλογίζονται ἀντίστροφα: νομίζουνε, πώς ἡ παρακμή τῶν ἰδανικῶν ἑνός καθεστῶτος φέρνει καί τήν παρακμή τοῦ καθεστῶτος. Τέτοιος συλλογισμός συμφέρει στά καθεστῶτα, πού κλονίζονται. Γιατί τούς δίνει τό δικαίωμα νά βαστήξουνε τά ἰδανικά — προσχήματα μέ τή βία! Κι ὁ καλύτερος τρόπος εἶναι νά βουλώσουνε τό στόμα τοῦ λαοῦ, γιά νά μή μιλάει, νά τόν ἐμποδίσουνε νά διαβάξῃ καί νά σκέφτεται τίς ἀτιμίες τῆς κυρίαρχης τάξεώς του καί νά τοῦ ἀφαιρέσουνε τήν ἐλευτερία νά συνεταιρίζεται, δηλαδή νά ὑπερασπίζεται τό ψωμί του

καί τή ζωή του οργανωμένος ἐνάντια στους ἐκμεταλλευτές του. Αὐτή εἶναι ἡ βαθύτερη, ἡ... μεταφυσική οὐσία τοῦ φασισμού.

* * *

Σήμερα ὑπάρχει σ' ὅλον τόν κόσμον μεγάλη φτώχεια ἀπό προσχήματα! Γι' αὐτό μεταχειρίζονται οἱ ληστές τῆς ἀνθρωπότητας τά πιό ξετσιπώτα προσχήματα. Ὁ Χίτλερ θέλει νά κατακτήσει (γιά πρώτη δόση!) τή μισή Εὐρώπη, γιατί οἱ κάτοικοί της δέν εἶναι... ἄριοι! Εἶναι κατώτερες ράτσες! (Σπουδαῖο ἰδανικό! Οὔτε νά φτύνεις ἀπάνω του!). Ὁ ἰταλικός φασισμός ζητεῖ νά φάγει τήν Ἀθησυνία, ἐπειδή, λέει, στή χώρα αὐτή διατηρεῖται ἀκόμα ἡ δουλεία (ἂν καί ὡς θεσμός ἔχει καταργηθεῖ) ὡσάν ἡ ἀργατιά καί ἡ ἀγροτιά τῆς Ἰταλίας νά μὴν εἶναι σκλάβες μιᾶς μικρῆς μειοψηφίας μεγαλοκαπιταλιστῶν. Εἶναι τόσο γελοῖο αὐτό τό πρόσχημα, ὅσο δέ θά μπορούσε νά εἶναι σοβαρό τό πρόσχημα τῆς Ἀθησυνίας ἂν πῆγαινε νά κατακτήσει τήν Ἰταλία, ἐπειδῆς στή χώρα αὐτή διατηρεῖται ὁ θεσμός τῆς... πορνείας! Μά ἡ Ἀθησυνία δέ μπορεί νά μεταχειριστεῖ αὐτό τό... ἰδανικό! Γιατί εἶναι ἀδύνατη. Καί τά ἰδανικά τότες μονάχα εἶναι βυλικά ὡς προσχήματα, ὅταν τά μεταχειρίζεται ὁ δυνατότερος ἐνάντια στόν πιό ἀδύνατο.

* * *

Μποροῦμε ὅμως νά περηφανευόμαστε οἱ Ρωμοί, πώς ἐμεῖς πρώτοι, μετά τόν παγκόσμιον πόλεμον, μεταχειριστήκαμε στή μικρασιατική μας ἐκστρατεία τέτοιας λογῆς προσχήματα. Ὁ Λόυδ Τζώρτζ, πού μᾶς ἔστειλε ἐκεῖ, τό φώναξε ἀπό τό βῆμα τῆς Βουλῆς τῶν Κοινοτήτων, πώς ὁ ἐλληνικός στρατός δέν εἶναι μονάχα πρωτοπόρος τοῦ πολιτισμοῦ στήν Ἀσία μά καί ὑπερασπιστής τῆς χριστιανισμῆς! ¹⁸

Πολύ μεγάλο «ἰδανικό» γιά ἕναν πολύ μικρό λαό. Ἔτσι ὁ στρατός τοῦ μικροῦ αὐτοῦ λαοῦ δέν κατάλαβε τό λόγο τῆς ἐκστρατείας αὐτῆς, ὅπως δέν κατάλαβε γιατί πῆγε στήν Οὐκρανία ¹⁹. Κι ἤθελε νά φύγει πίσου, πρίν φτάσει ἡ καταστροφή, πού ζύγωνε μέρα μέ τήν ἡμέρα. Κι ὅταν ἔγινε ἡ μοιραία, ἡ ἀναπόφευκτη καταστροφή, τότες ὅποιος στάθηκε τυχερός νά μὴ σκοτωθεῖ ἢ νά μὴ πιαστεῖ αἰχμάλωτος, ἔφυγε εὐχαριστημένος. Καί δέν εἶδα κανένα νά

βλαστημᾶ τόν Κεμάλ, πού τόν ἔστειλε πίσου στό χωριό του ἄναυλα.

Ἐπέσε ὁ λαός; Ὅχι! Παραεῖχε ψευτίσει καί ξεπέσει ἡ κυρίαρχή του τάξη.

* * *

Μονάχα σάν ἔγινε ἡ καταστροφή ἀρχίσανε νά βρίσκουνε, πώς ὅλη ἡ ἐκστρατεία ἦτανε τυχοδιωχτική κι ἐγκληματική. Γιατί ξεπερνοῦσε πολύ τίς μικρές δυνάμεις τοῦ ἔθνους· γιατί ἔγινε χωρίς καμιάν ὀργάνωση, χωρίς τάξη, χωρίς πειθαρχία καί χωρίς κανένα ἠθικό· γιατί λαός καί στρατός ἦτανε διαιρεμένοι. Καί τότε μοναχά πῆρε ν' ἀκούγεται ἀριά καί ποῦ, πώς καί κείνοι, πού πρωταρχίσανε τήν ἐκστρατεία, καί κείνοι, πού τή συνεχίσανε, ἦτανε ὅλοι τους πουλημένοι στούς ξένους.

Ἡ δεύτερη λοιπόν πράξη τῆς μικρασιατικῆς καταστροφῆς παίχτηκε στή «ζώνη τοῦ ἐσωτερικοῦ», ἀνάμεσα στούς φταίχτες. Δηλαδή ἀνάμεσα στά δύο μεγάλα πολιτικά κόμματα, τό λαϊκό καί τῶν φιλελευθέρων. Ἀπάνου στήν προσπάθειά τους οἱ κυβερνητικοί νά ξεφύγουνε τήν εὐθύνη λέγανε, πώς ἔφταιξε ἡ... Τύχη ἢ ἡ δειλία τοῦ στρατοῦ. Μά οἱ βενιζελικοί δέν τίς χάφτανε αὐτές τίς ἀοριστίες καί τίς γενικότητες. Ὑποστηρίζανε, πώς ἔφταιγε ἡ ἀνικανότητα τῆς κυβέρνησης καί τῶν στρατηγῶν της. Καί συγκεκριμένα κατηγοροῦσαν τήν κυβέρνηση, πώς ἔχασε τή Μικρά Ἀσία ἐπειδή μᾶς ἐγκαταλείψανε οἱ Σύμμαχοι (ἀπό ποῦ κι ὡς ποῦ σύμμαχοι;). Καί μᾶς ἐγκαταλείψανε οἱ Σύμμαχοι ἐπειδή τό λαϊκό κόμμα ξανάφερε πίσου τόν Κωνσταντίνο, πού ἦτανε γερμανόφιλος. Ἐνῶ ἂν μένανε οἱ βενιζελικοί στήν ἐξουσία θά εἴχαμε τήν ὑποστήριξη τῶν... Συμμάχων καί θά κερδίζαμε τόν πόλεμο. Ἄρα φταίει ὁ βασιλιάς καί τά κοπέλια του. Ἄρα αὐτοί πρέπει νά τιμωρηθοῦνε.

Οἱ κυβερνητικοί πάλι κατηγοροῦσαν τό Βενιζέλο, πώς ἀνάλαβε μέ προδοτικήν ἀσυνειδησία αὐτήν τήν ἐκστρατεία μόνο καί μόνο γιά λόγους ἐντυπωσιακούς: νά καταδημαγωγῆσει τή δημόσια γνώμη τῆς χώρας, νά παραστήσει τό μεγάλο ἄντρα, πού ὀλοκληρώνει τήν ἔνωση τῆς φυλῆς μέσα στά προαιώνια σύνορά της, ὅπου ἐμεγαλοῦργησε ἄλλοτες, καί ν' ἀποδείξει στό λαό, πώς χωρίς τόν ἀποκλεισμό καί τήν πείνα καί τίς ἐπεμβάσεις τῶν ξένων καί χωρίς τό Δούναβη καί τήν Οὐκρανία, καί χωρίς τόν ἐσωτερικό διχασμό, δέ θά μπο-

ρούσε νά συντελεστεί τό μεγάλο τούτο κατόρθωμα.

Σ' αὐτά οἱ κυβερνητικοί ἀπαντούσανε: πώς αὐτοί, μιά καί βρήκανε μπλεγμένο τό ἔθνος σ' ἓνα τόσο τραγικό ἀδιέξοδο, δέ μπορούσανε οὔτε νά φύγουνε, οὔτε νά μείνουνε, χωρίς νά φανοῦνε προδότες. Ἄν φεύγανε, θά τούς κατηγοροῦσε ὁ Βενιζέλος ὅτι «ἀπεμπόλησαν» τά ὅσια καί τά ἱερά τοῦ ἔθνους κι ἀπό τήν ἄλλη ὁ Κεμάλ θά ξεπάτωνε ἀπ' ὅλη τήν Τουρκία τό ἑλληνικό στοιχείο. Ἄν μένανε, καμιάν ἐλπίδα δέν εἶχανε γιά νίκη κι ἡ καταστροφή ἀπό μέρα σέ μέρα ἦτανε ἀπειλητική. Γι' αὐτό φροντίζανε νά κλείσουν μιάν ἔντιμη εἰρήνη μέ τή μεσιτεία τῆς Ἀγγλίας (πού ἴσα-ἴσα αὐτή δέν ἤθελε τήν εἰρήνη, πρίν τελειώσει τίς «δουλειές» τῆς μέ τόν Τούρκο· γι' αὐτό μᾶς ἔστειλε ἐκεῖ καί δέ μᾶς ἄφηνε νά φύγουμε!). Ὡστόσο, προσθέτανε, θά μπορούσανε καί νά νικήσουν, ἄν οἱ βενιζελικοί ἀξιωματικοί στήν Πόλη δέ μεταχειριζόντανε ὅλα τά μέσα νά διαλύσουν τό μέτωπο μαζί μέ τούς... κομμουνιστές²⁰.

* * *

Αὐτή ἡ ἐπιχειρηματολογία τῶν δύο κομμάτων, γιά τήν εὐθύνη τῆς μικρασιατικῆς καταστροφῆς, εἶναι κυρίως στάχτη στά μάτια τοῦ κόσμου. Χρησιμεύει νά κρύβει τή βαθύτερη ἀλήθεια: πώς καί τά δύο κόμματα ἦτανε ὄργανα τοῦ ἐγγλέζικου ἱμπεριαλισμοῦ στή Μικρά Ἀσία· καί πώς τό καθένα γιά νά προτιμηθεῖ στήν ἀγορά καί νά μείνει στήν ἐξουσία, πρόσφερνε ὅσα μπορούσε περισσότερα στό Φόρειν Ὀφφις. Καί τά δύο λοιπόν κόμματα εἶναι ἔνοχα. Καί τά δύο παραδώσανε τόν ἑλληνικό λαό «ὡς πρόβατον ἐπί σφαγήν» στούς ξένους καί φέρανε στήν ἄγονη Ἑλλάδα ἐνάμισι ἑκατομύριο πεινασμένους καί ἄστεγους «ἀδερφούς».

Ὅλη ὁμως ἡ δικολαβική φλυαρία τῶν δύο κομμάτων γιά εὐθύνες καί προδοσίες δέν ἱκανοποιούσανε τό λαό. Ἦτανε ὀλότελα θεωρητική ἡ συζήτηση! Ὁ λαός δέ ζητοῦσε νά μάθει ποιός φταίει. Ζητοῦσε νά ἴδει τά κεφάλια τῶν φταιχτηδῶν νά πέφτουνε.

* * *

Ὁ Ἀνατόλ Φράνς στό «Νησί τῶν Πιγκουίνων» παρουσιάζει ἓνα γελοῖο ὑπουργό τῆς Δικαιοσύνης, πού ὅσες φορές ἔπιανε τή γυναίκα του σκαστή μέ κανένα ὁμορφόπαιδο, γινότανε... θερίο καί διάταζε

ἀμέσως νά συλληφτοῦνε καί νά φυλακιστοῦνε πέντε ἢ ὀχτώ ἢ δέκα σοσιαλιστές βουλευτές... «ἐπί ὑπονομεύσει τοῦ καθεστῶτος!». Μ' αὐτόνε τόν τρόπο καί ξεθύμαινε ὁ ἄνθρωπος καί ἔστρεφε τήν προσοχή τοῦ κόσμου ἀπό τά κέρατά του στόν «κίνδυνο τοῦ καθεστῶτος».

* * *

Ἄλλ' ἂν μ' αὐτό τό θαυματουργό πρόσχημα φυλάκιζε ὁ Πιγκουίνος ὑπουργός τούς σοσιαλιστές γιά ν' ἀλαφρωθεῖ λιγάκι ἀπό τά οἰκογενειακά του ἀτυχήματα, σήμερα οἱ διάφοροι τυχοδιῶχτες τῆς πολιτικῆς μέ τό ἴδιο πρόσχημα καθίζουνε στό σβέρκο τῶν λαῶν τῆ ληστρική δικτατορία τοῦ μεγάλου κεφαλαίου. Κι ἡ κυβέρνησις τοῦ Κωνσταντίνου ἂν ὄχι γιά νά σώσει τό καθεστῶς, μά γιά νά σώσει τό κεφάλι τῆς ἔπιασε τούς κομμουνιστές²¹: τόν Πετσόπουλο, τό Σίδερη, τό Γεωργιάδη, τόν Κορδάτο, τόν Εὐαγγέλου, τόν Παπανικολάου, τό Σπράγκα. Αὐτοί ἦτανε οἱ φταῖχτες τῆς μικρασιατικῆς καταστροφῆς! Αὐτοί διαλύσανε τό μέτωπο μαζί μέ τούς ἀμυνίτες ἀξιωματικούς τῆς Πόλης. Αὐτούς τούς τελευταίους δέ μπορούσε νά τούς πιάσει· γιατί λείπανε καί γιατί εἶχανε ἀγκάθια. Ἐπιασε λοιπόν ὅποιους μπορούσε. Κι ἐτοιμαζότανε νά τούς παραδώσει γιά ἐξιλαστήρια θύματα τῶν ἐγκλημάτων τῆς στή μανία τοῦ πλήθους. Θά τούς περνοῦσε ἀπό τό στρατοδικεῖο, ἐκεῖ θ' ἀποδειχνότανε ἡ ἐνοχή τους, θά τούς καταδίκαιζε στήν «ἐσχάτη τῶν ποινῶν» καί θά τούς μουσκετάριζε «δημοσίᾳ» μέ τά γιουχαίσματα καί τά φτυσίματα τοῦ ὄχλου τῶν πατριωτῶν! Ποιός θά τούς ὑποστήριζε; Κομμουνιστές ἦτανε! Ὁ πρεσβευτής τῆς Ἀγγλίας μιά φορά δέ θά ἔφευγε γιά δαύτους!

Καί μ' αὐτόν τόν ἐπίσημο καί πανηγυρικό τρόπο θά μάθαινε ὅλη ἡ Ἑλλάδα ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη, πώς οἱ φταῖχτες τιμωρηθήκανε, δέν ὑπάρχουνε πιά! Κι ἔτσι ὁ «φιλόνομος» ἑλληνικός λαός θά ἡσύχαζε καί θά «ἐπεδίδετο εἰς τά... "εἰρηνικά" του ἔργα» (σάμπως τά «πολεμικά» ἔργα νά τά θέλει ὁ ἴδιος καί τά κάνει!).

* * *

Ἡ λύσις ταύτη ἡ πολύ κόμμοδη γιά τήν κυβέρνησις, δέ σύφερε στό Βενιζέλο. Ὅχι πώς συμπαθοῦσε τρομερά ὁ ἄνθρωπος τούς κομμουνιστές ἢ πώς τούς ἐχτιμοῦσε «μέχρι δακρύων!». Δέν ἤθελε

άπλούστατα νά ξεγλιστρήσουνε από τά χέρια του τώρα, πού τούς κράταγε καλά, οί πολιτικοί του έχθροί, αφήνοντας τούς κομμουνιστές νά πληρώσουνε τά σπασμένα και νά σώσουνε μέ τή ζωή τους τήν κυβέρνηση και τό βασιλιά της. Ποτές δέν υπήρξε τόσο μπόσικος ό Βενιζέλος στήν πολιτική του «σταδιοδρομία!». Μέ κανέναν τρόπο δέν έννοούσε νά του ξεφύγει ή «ώραία» εύκαιρία νά καθαρίσει μιά γιά πάντα τόν τόπο από τούς έχθρούς του, νά διώξει τό βασιλιά, πού ήτανε ό ανεύθυνος κομματικός άρχων του «λαϊκού» καθεστώςτος και νά εγκαθιδρύσει τό δικό του κομματικό καθεστώς: τή δημοκρατία τών «φιλελευθέρων!».

* * *

Γι' αυτό ξαπέλυσε ένάντια στό κράτος τών 'Αθηνών τήν επανάσταση²² τών αξιωματικών του νικημένου στρατού μέ άρχηγούς τό Γονατά και τόν Πλαστήρα. Αυτή ή λύση σύφερε και στους αξιωματικούς τούς ίδιους. 'Αντί νά έρθουνε πίσου ντροπιασμένοι και ένοχοι, ήρθανε όργισμένοι και τιμωροί. Και πιάσανε τούς «'Εξ»²³, τούς περάσανε από τό επαναστατικό δικαστήριο και τούς μουσκετάρανε στό Γουδί.

Ό πρεσβευτής τής 'Αγγλίας έφυγε από τήν 'Αθήνα, γιά νά δείξει πώς ή κυβέρνησή του δέν αφήνει νά σκοτώνουνε άδιαμαρτύρητα τούς ανθρώπους της. Οί κομμουνιστές βγήκανε από τή φυλακή — κι οί περισσότεροι άπ' αυτούς μέ τά χρόνια και κούτσου-κούτσου πάψανε νά είναι κομμουνιστές ή γενήκανε έχθροί του κομμουνισμού.

* * *

Στό άναμεταξύ, πρίν ακόμα νά ξεμπαρκαριστούνε στό Λαύριο οί επαναστάτες, ό βασιλεύς Κωνσταντίνος παραιτήθηκε από τό θρόνο κι έφυγε από τήν 'Ελλάδα μέ τή γυναίκα του, τά παιδιά του, τή μάνα του και τούς άδερφούς του κι άφηνε στό θρόνο τό διάδοχο Γεώργιο Β', σύμφωνα μέ τήν άπαίτηση τής επανάστασης. Κι άπάνου στό χρόνο έφευγε κι ό Γεώργιος Β' και κηρυσσότανε ή δημοκρατία²⁴. Έτσι ό Βενιζέλος ξεπάτωσε σύρριζα τούς έχθρούς του κι έμεινε ό μόνος κυρίαρχος στήν 'Ελλάδα. Στά 1924 έκανε γιά ένα μήνα πρωθυπουργός κι ύστερα «άπεχώρησε τής πολιτικής όριστικώς» κι έστησε τό λιμέρι του στό Παρίσι, άπ' όπου βαστούσε χωρίς νά φαί-

νεται τά λουριά του νέου πολιτεύματος. Μέ τέτοια λουριά (μεταξωτά, έννοείται) βαστούσε κι ό Μέγας Ναπολέων τό γιό του όρθιο καί τόν μάθαινε νά περπατεῖ...

* * *

Ἄλλά σ' όλην τήν ἱστορία ὑπάρχει καί κάποιο φωτεινό σημάδι. Ὅταν δικαζόντανε οἱ «Ἐξ» κι όταν ἀργότερα καταδικαστήκανε σέ θάνατο, φτάνανε κάθε μέρα σωρός τηλεγραφήματα στήν Ἐπαναστατική Κυβέρνηση ἀπ' όλες τίς πολιτεῖες καί τά χωριά τῆς Ἑλλάδας, πού ζητούσανε νά «ἐκτελεσθοῦν» οἱ προδότες. Ἦτανε ψηφίσματα συλλαλητηρίων, σωματείων, ὀργανώσεων κ.τ.λ. τοῦ λαοῦ. Ὅσο κι ἂν ἡ πολιτική μας πείρα μᾶς μαθαίνει πώς αὐτά τά δῆθεν «αὐθόρμητα» συλλαλητήρια καί ψηφίσματα εἶναι ὅλα σκηνοθετημένα ἤ ἀπό τήν κυβέρνηση ἤ ἀπό τήν ἀντικολίτευση· ὅσο κι ἂν εἶναι βέβαιο, πώς αὐτός ὁ «λαός» ἦτανε ὁ βενιζελικός λαός· ὅσο κι ἂν εὐκόλα μαντεύει κανεῖς, πώς μέσα σ' αὐτό τό «λαό» ἦτανε ἀνακατεμένοι κι οἱ συνειδητοί κομμουνιστές, πού ζητούσανε νά ἐκδικηθοῦνε τήν κυβέρνηση, γιατί ἔριξε στή ράχη τους τά δικά της τά σφάλματα· ὅσο κι ἂν ὅλος ὁ στρατός ὁ κακοπαθισμένος καί νικημένος φώναζε μαζί μ' αὐτούς, δέν πρέπει νά γελιοῦμαστε γιά τή σημασία τῆς φωνῆς του. Αὐτός κι οἱ φαμίλιες του δέ ζητούσανε τήν τιμωρία τῶν «Ἐξ», ἐπειδή τάχα ζημιώσανε τήν πατρίδα, μά γιατί καταταυραννήσανε ἐπί τόσα χρόνια τήν ἐργατιά καί τήν ἀγροτιά τῆς χώρας στούς ἀτέλειωτους πολέμους. Ἡ φωνή τους ἦτανε ἡ πιό ἐπίσημη, ἡ πιό διδαχτική διαμαρτυρία τοῦ στρατευόμενου λαοῦ ἐνάντια στόν Πόλεμο μέ πί κεφαλαῖο, δηλαδή ἐνάντια σέ κάθε πόλεμο περασμένο καί μελλούμενο.

Αὐτοῦ τοῦ εἶδους τῆ διαμαρτυρία τοῦ στρατευόμενου λαοῦ χαρακτηρίσα γιά τό φωτεινό σημεῖο ὅλης αὐτῆς τῆς ἱστορίας. Εἶναι ἡ πιό παρήγορη στάση τοῦ λαοῦ ἐνάντια σέ κάθε φασισμό καί κάθε ἱμπεριαλισμό, πού ἐτοιμάζουνε νά ματοκυλήσουνε ἄλλη μιά φορά τήν ἀνθρωπότητα.